

Beheer en behoud cultuurhistorische elementen vs. biodiversiteit

Symposium 'Dansende bomen en oude bossen'

Paul van den Bremt

1 april 2010

VI
DE

VI
DE

Traditioneel midden- en hakhoutbos

Midden- en hakhoutbosbeheer in het verleden: waarom?

- 1: opgaande bomen, de zgn. bovenstaanders

Midden- en hakhoutbosbeheer in het verleden: waarom?

2: hakhout

Vlechtwerkwanden

Hekwerk van tamme kastanje

Tonnen en hoepels

← het materiaal van de kuiper

Eikenhakhoutbeheer voor de leerlooierij: het eken

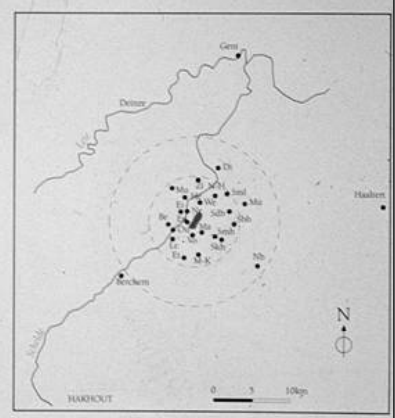
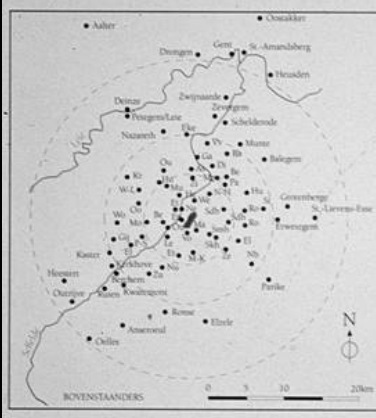
(foto's: Jac. Gazenbeek)

Beelden van de Veluwe ekers

Hakhout als brandstof

Helleketelbos
Poperinge: boswerker
met 'mutsaardpaard'

Hakhout voor de houtskoolmakers

Zoerselbos (A'pen)

Zoerselbos (A'pen)

Traditioneel hakhoutbeheer vroeger

◀ Hoe?

- ***Gewoonlijk met een vaste omlooptijd, doorgaans volgens strikte regels;***
- ***Hakhoutpercelen of ‘houwen’ werden ‘gekuist’: dit betekent o.a. dat lianen (bv. klimop, wilde kamperfoelie, bosrank) werden verwijderd, evenals bramen en zgn. ‘mort-bois’ (bv. vlier en gelderse roos); ook hoogopschietende kruiden zoals brandnetels werden verwijderd of ‘gesikkeld’***
- ***Drainagesloten werden zonodig opnieuw uitgegraven;***
- ***In middenbos werden de opgaande bomen gesleund.***

In Vlaanderen werden traditioneel de opgaande bomen geroid!

Diverse vormen van gebruik van hout en van andere vormen van vegetatie

Bijenkorven met gespleten bramen: ‘kettelen’

Woudglas of varenglas: Grondstof zand en kaliumzouten (potas van varens)

Bezembinder: Maldegem-Kleit (berkenrijs + banden)

Gevolgen voor de biodiversiteit (planten)

(naar Mac Leod 1893) 1

▀ **Het periodiek afzetten van het hakhout heeft grote invloed op de kruidlaag: dit ziet men het best in zgn. ‘oud bos’**

– Tal van éénjarige planten (pionierplanten) bloeien gedurende het eerste jaar na de kap (lichtrijke fase) uitbundig;

– Gedurende het tweede jaar worden de pioniers verdrongen door de echte bosplanten waarvan vele beschikken over knollen, bollen en wortelstokken; de hoeveelheid licht is nog steeds zeer groot: de voorjaarsbloeiers onder de bosplanten bloeien optimaal;

11

Gevolgen voor de biodiversiteit (planten)

2

– Gedurende de volgende jaren worden de plantsoenen en het hakhout steeds groter, en de schaduw wordt steeds dichter: de lichtbehoevende soorten gaan achteruit, de schaduwminnende worden begunstigd;

– De voorjaarsflora onder de bosplanten heeft niet zoveel hinder van het dichter worden van de hakhoutlaag, maar vooral de schaduwminnende bosplanten kunnen zich nu ten volle ontwikkelen.

12

Gevolgen voor de biodiversiteit (planten)

3

- Bij een volgende kapping van de hakhoutlaag begint de cyclus opnieuw van voor af aan;***
- Bij opperhoutrijk middenbos speelt de kap van de bovenstaanders uiteraard ook een belangrijke rol: die beïnvloedt niet alleen de bosflora van de kruidlaag, maar ook de regeneratie van de hakhoutlaag.***

▣ De relatief korte cycli van midden- en hakhoutbos beïnvloeden dus sterk de samenstelling van de bosflora, en dus ook de biodiversiteit.

13

Gevolgen voor de biodiversiteit (planten)

4

▣ Als gevolg van het verval van het traditionele middenbos- en hakhoutbeheer (omzetting naar hooghout) werd de samenstelling van het bos ingrijpend veranderd. Vooral lichtminnende plantensoorten die zich vroeger in het bos konden handhaven dankzij de korte kapcycli gingen sterk achteruit. Ook de strikte bossoorten gingen door het wegvallen van de periodieke lichtstelling andere verspreidingspatronen vormen. Hooghoutbossen hebben vaak een opvallend bloemarmer aspect.

14

Bosplanten in midden- en hakhoutbos

witte klaverzuring

bosanemoon

lelietje-van-dalen

gele dovenetel

eenbes

dalkruid

bleeksporig bosviooltje

heksenkruid

veelbloemige salomonszegel

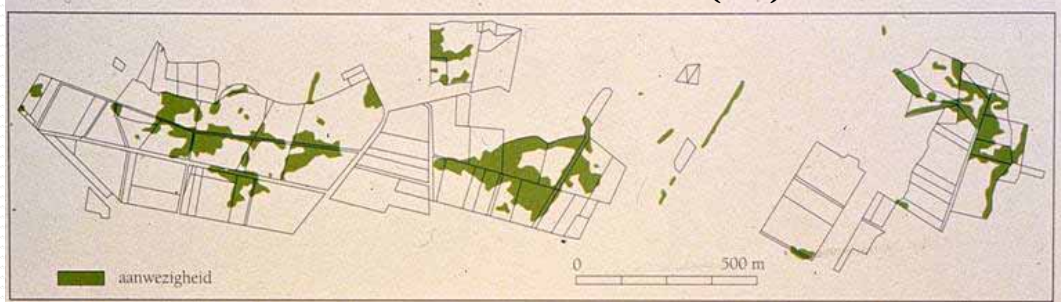
De concurrentiekracht van houtige soorten: bv. hazelaar en midden- en hakhoutbos

1

Verspreiding Hazelaar (*Corylus avellana*)

Bos t'Ename (OVI)

Na de kortstondige ontbossing in de 19de eeuw konden de hazelaars die overgebleven waren langs de paden en de steilranden het nieuwe bos koloniseren, dankzij het middenbosbeheer. Toen dit middenbosbeheer stilviel, stopte ook de kolonisatie. Hazelaar heeft een minimum aan licht nodig.

- **Meer nog dan hazelaar is wilde appel een lichtminnende soort.**
- **Bij verdonkering van het bos delft hij het onderspit.**
- **Regelmatig beheer van midden- en hakhoutbos met aandacht voor deze zeer zeldzaam voorkomende soort (zoals bescherming tegen wildvraat) kan de populaties in stand houden of begunstigen.**

Dagvlinders en hakhoutbeheer

- **In Vlaanderen werden de meeste bossen vroeger als midden- en/of hakhoutbos beheerd. Deze beheersvorm is o.m. omwille van de korte kapcyclus zeer gunstig voor bloembezoekende insecten zoals bijen en hommels.**
- **Voor een warmteminnende soortengroep zoals dagvlinders levert een dergelijke vorm van bosbeheer ook bijkomende habitats op. Vlak na de kap komen immers grote hoeveelheden warmte en zonlicht op de bosbodem terecht.**

Dagvlinders en hakhoutbeheer: voorbeelden

- ▶ **Een regelmatige kap begunstigt voor meerdere dagvlindersoorten het aanbod en de kwaliteit van hun nectar- en waardplanten**

Bruine eikenpage

Keizersmantel

Bosrand- en bosomgevingsbeheer

- ▶ **Bosgrenzen zijn nu vaak vlijmscherp geworden, bospaden zeer donker.**

Voor de biodiversiteit van planten en dieren is dit doorgaans een slechte zaak: een meer gevarieerd beheer met als doel 'minder harde' grenzen kan soelaas bieden. Ook interne bosgrenzen verdienen voldoende aandacht.

Dagvlinders vs. hakhout- en bosrandbeheer: voorbeelden

Rouwmantel

Boswitje

Grote weerschijnvlinder

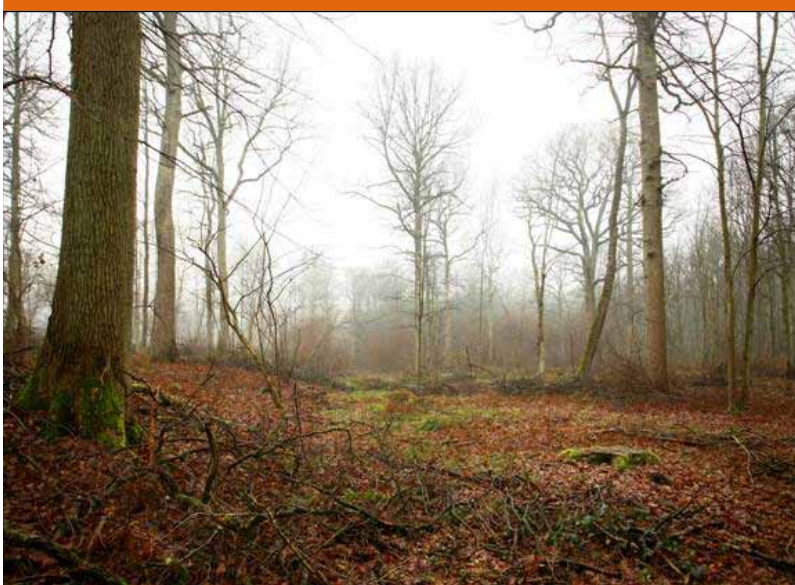
Kleine ijsvogelvlinder

Citroenvlinder

21

Middenbosbeheer met paardenkracht

Herstel van middenbosbeheer waar de uitgangssituatie gunstig is: voldoende opgaande bomen, voldoende hakhout (eventueel inboeten)

Bij exploitatie: spoorvorming tegengaan

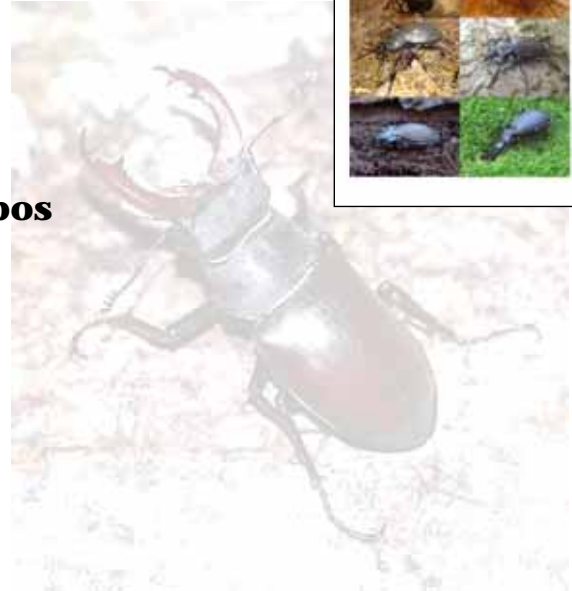

Cultuurhistorie vs. Natura 2000

Doelsoorten instandhoudingsdoelstellingen

H9120: Beukeneikenbos

H9190: Oud eikenbos

Doelsoort: vliegend hert

Sap van afgezette bomen trekt kevers aan

De larve leeft gewoonlijk in ondergronds door witrot aangetast dood hout van eik

De kever leeft van uitvloeiend boomsap

Doelsoort: nachtzwaluw

Vogel van zandige halfopen habitats: in de schemering en 's nachts jaagt hij op insecten die hij met half opengesperde bek vangt.

VICE

5

Doelsoort: wespendif

De wespendif is een uitgesproken bosvogel. De soort heeft een uitgesproken voorkeur voor vochtige, open loofbossen en gemengde bossen die een gevarieerde structuur hebben en meer dan 40 jaar oud zijn. Eieren, larven en poppen van wespen vormen het hoofdvoedsel.

VICE

26

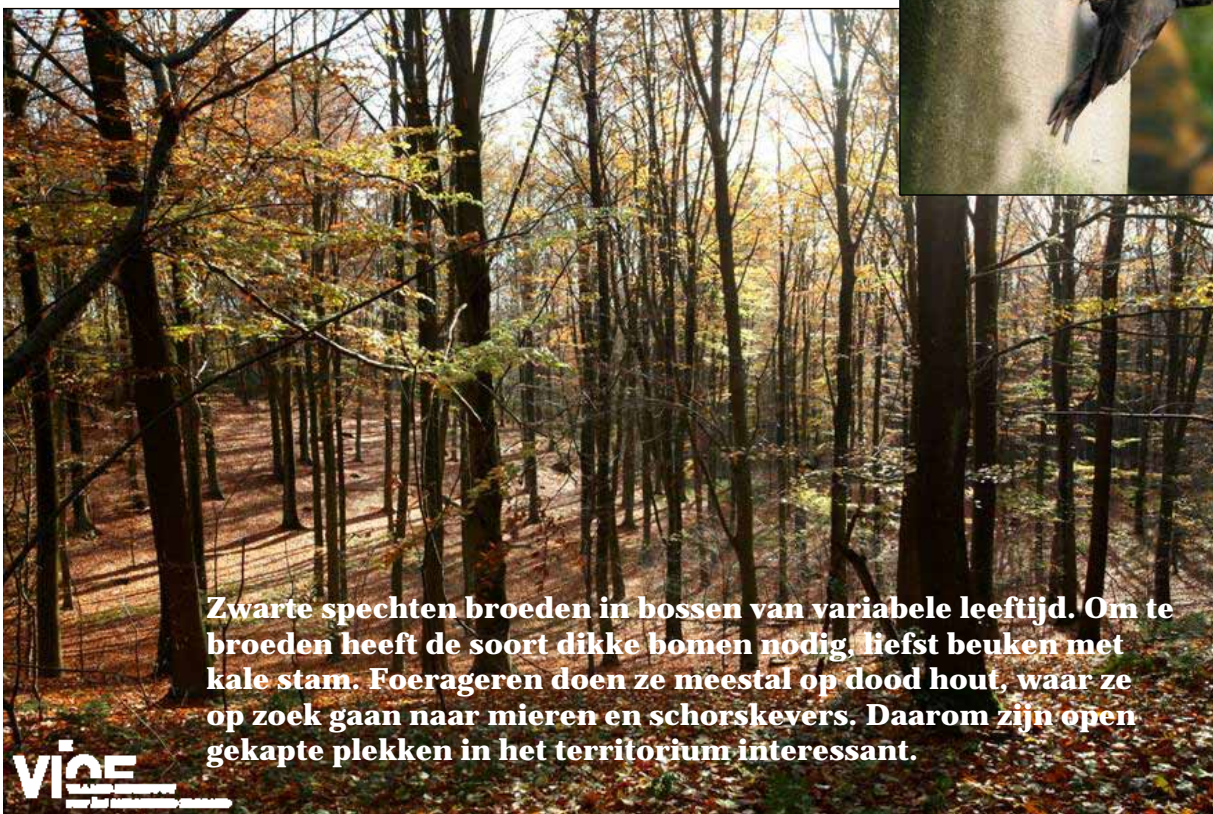
Doelsoort: boomleeuwerik

De boomleeuwerik komt van nature voort in pionierssituaties, op heidevelden met wat opslag, maar ook op kleine kapvlakten.

27

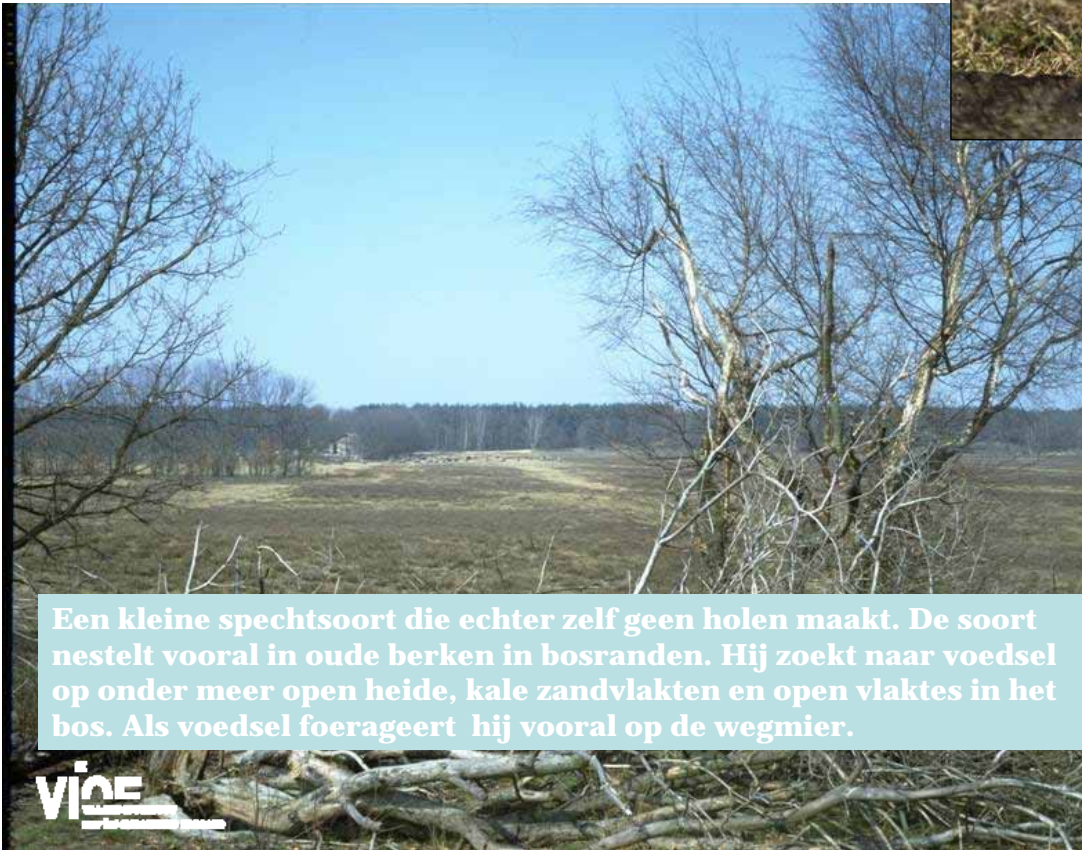
Doelsoort: zwarte specht

Zwarte spechten broeden in bossen van variabele leeftijd. Om te broeden heeft de soort dikke bomen nodig, liefst beuken met kale stam. Foerageren doen ze meestal op dood hout, waar ze op zoek gaan naar mieren en schorskevers. Daarom zijn open gekapte plekken in het territorium interessant.

28

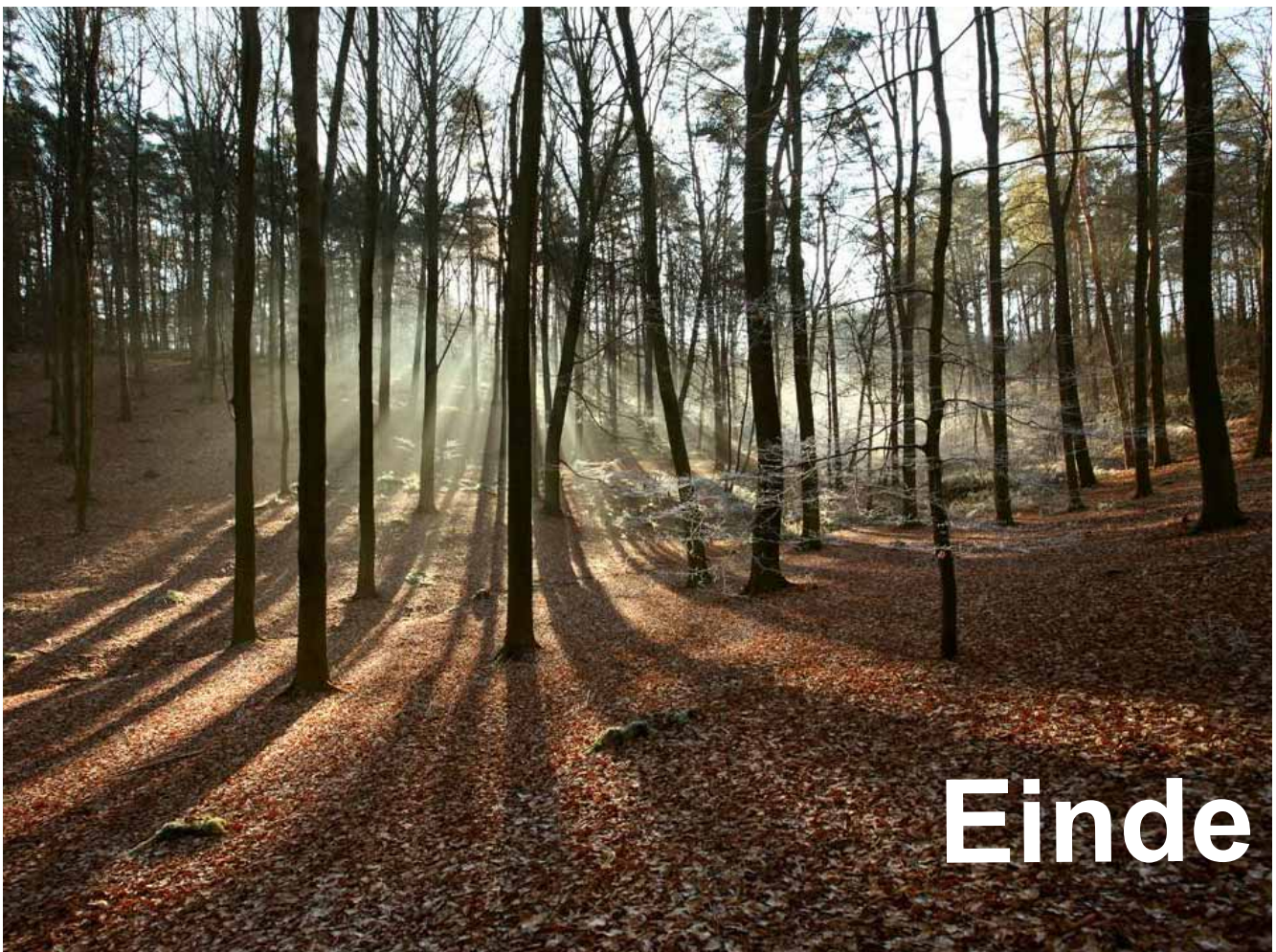
Doelsoort: draaihals

Een kleine spechtsoort die echter zelf geen hollen maakt. De soort nestelt vooral in oude berken in bosranden. Hij zoekt naar voedsel op onder meer open heide, kale zandvlakten en open vlaktes in het bos. Als voedsel foerageert hij vooral op de wegmier.

VIOS
VRIJLIEFDE IN OERBOSSCHAP

29

Einde